

• آشنائی با ایرانیان یهودی

• عزیز دانش راد: یهودیان در ایران باستان

<http://www.iranjewish.com/Jews/jews03.htm#b1>

آشنایی با ایرانیان یهودی

یهودیان، بنی اسرائیل یا کلیمیان در لفظ ایرانی، پیروان دین یهود و شریعت ابلاغ شده (تورات) از خداوند به حضرت موسی (در حدود 3300 سال پیش) هستند. پس از درگذشت حضرت موسی، جانشین وی، یهوشوع، بنی اسرائیل را به سرزمین مقدس وارد کرد و تا زمان ویرانی دومین معبد بیت المقدس در اورشلیم (حدود سال 70 میلادی)، 55 تن از انبیای بنی اسرائیل به هدایت و ارشاد پیروان این دین پرداختند.

جمعیت کنونی یهودیان جهان حدود 13 میلیون نفر است که اکثریت آنها به ترتیب در امریکا، اسرائیل، روسیه و کشورهای اروپایی سکونت دارند و جوامع متعددی از یهودیان نیز در سایر کشورها، از جمله ایران حضور دارند. سابقه حضور یهودیان در ایران به حدود 2700 سال پیش باز می‌گردد و بسیاری از اماکن مقدس و تاریخی آنها در این کشور قرار دارند که آرامگاه انبیای بنی اسرائیل مانند حضرت دانیال نبی در شوش، استر و مردخای در همدان و حضرت حبقوق نبی در تویسرکان از این جمله اند. نیز آرامگاه‌های چندین تن از علمای برجسته یهودی - هاراو اورشرگاء در یزد و حاخام ملا مشه هلوی (Moshe-Ha-Lavi) در کاشان - در ایران قرار داشته و مورد احترام مسلمانان نیز هستند.

با تشکیل مجلس شورای ملی در دوران مشروطیت، اقلیت‌های دینی از کرسی نمایندگی برخوردار شدند و کلیمیان تا به امروز در همه دوره ها دارای نماینده بوده اند. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در مجلس خبرگان قانون اساسی نیز نماینده کلیمیان ایران حضور فعال داشت. کلیمیان طبق قانون اساسی دارای یک نماینده در مجلس شورای اسلامی هستند. فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و شرعی جامعه کلیمی حول سه محور مرجع دینی کلیمیان، نماینده کلیمیان در مجلس شورای اسلامی و هیئت مدیره انجمن کلیمیان تهران متمرکز است. هرگونه اعلام موضع یا پیگیری مسائل حقوقی، سیاسی و اجتماعی جامعه کلیمی از طریق نهادهای مذکور صورت می‌گیرد.

هم اکنون این جامعه دارای کنیسا (کنیسه)های متعدد، مدارس خاص، مجتمع های فرهنگی، سازمان‌های جوانان، دانشجویان و بانوان، سرای سالمندان، کتابخانه مرکزی، تالار اجتماعات و فروشگاه‌های مواد گوشتی طبق شرع یهود در مناطق و شهرهای یهودی نشین می باشد. اطلاع رسانی و نشر آثار فرهنگ یهودی به صورت کتب و نشریات متعدد با افت و خیز، همواره جریان داشته و پس از انقلاب علاوه بر بولتن‌های داخلی دوره ای، نشریه تموز (تا سال 1368) و ماهنامه **افق بینا** (ارگان انجمن کلیمیان از سال 1378) عهده دار این امر بوده اند. کلیمیان تهران، فعالیت‌های ورزشی خود را در قالب باشگاه ورزشی گیبور انجام می‌دهند. این باشگاه متولی کلاسهای ورزشی و مسابقات داخلی و نیز مسابقات بین اقلیت‌های مذهبی بوده و از همکاری مربیان کلیمی و غیر کلیمی بهره می‌برد. سازمان بانوان یهود نیز در زمینه ورزش بانوان با این باشگاه همکاری دارد. کانون خیرخواه از دیگر نهادهای خیریه جامعه کلیمی است که مهمترین فعالیت آن، اداره **بیمارستان دکتر سپیر** در جنوب شهر تهران است که به ارائه خدمات به کلیه شهروندان مشغول است. هزینه اداره این بیمارستان عمدتاً توسط خیرین کلیمی تامین می‌شود. کلیمیان تهران، مدارس متعددی از گذشته احداث و بهره برداری نموده‌اند که در سالهای اخیر به علت کاهش جمعیت و نیز پراکندگی دانش‌آموزان کلیمی در سایر مدارس عام، تعدادی از این مدارس در اختیار آموزش و پرورش و دانش‌آموزان مسلمان قرار گرفته‌اند. در حال حاضر پنج مدرسه اختصاصی آموزش کلیمیان در تهران فعال هستند.

چکیده مبانی اعتقادی دین یهود

سیزده اصول ایمان یهود

1. خداوند متبارک، موجود (حاضر) و ناظر است.
2. او واحد و یکتاست.
3. او جسم ندارد و شباهتی هم به جسم ندارد.
4. او مقدم بر هر موجود قدیمی در جهان است.

5. عبادت موجودی به غیر از او جایز نیست.
6. او از نیت و افکار انسانها آگاه است.
7. نبوت حضرت موسی سرور ما حقیقت دارد.
8. حضرت موسی به لحاظ نبوت از دیگر انبیای بنی اسرائیل برتر است.
9. تورات مقدس از آسمان (از جانب خداوند) وحی شده است.
10. تورات در هیچ زمانی تغییر نیافته و نخواهد یافت.
11. خداوند، شیران را مجازات خواهد کرد و پاداش و اجر نیکوکاران را خواهد پرداخت.
12. ماشیح پادشاه (منجی جهان) خواهد آمد.
13. مردگان در آینده زنده خواهند شد.

گزیده‌ای از ده فرمان اصلی تورات مقدس

1. من خداوند خالق تو هستم که تو را از اسارت و بندگی مصر آزاد ساختم.
2. تو را معبود دیگری جز من نباشد. هیچ تصویری از آنچه در آسمان و یا بر روی زمین و یا در آب است، نساز و آنها را پرستش ننما.
3. نام خدای خالقت را بیهوده بر زبان نیاور (از آن سوءاستفاده نکن).
4. روز شنبه را به یاد داشته باش تا آن را مقدس بداری.
5. پدر و مادرت را احترام بگذار...
6. قتل نکن.
7. زنا نکن.
8. دزدی نکن.
9. در مورد ممنوعیت شهادت دروغ نده.
10. چشم طمع به مال و ناموس دیگران نداشته باش ...

الف) تورات :

تورات به معنای شریعت یا قانون و مهمترین قسمت تنخ و متشکل از 5 سفر (جلد) است:

1- برشیت (Bereshit - پیدایش) 2- شموت (Shemot - خروج) 3- وایقرا (Va-ighra - لایان) 4- بمیدبار (Bamid-bar - اعداد) 5- دواریم (De-varim - تثنیه).

تورات با آفرینش جهان آغاز می‌شود و با مرگ حضرت موسی پایان می‌یابد. همه دستورها و فرمانهایی که یک یهودی موظف به اجرای آنهاست (613 فرمان)، از آن نشأت گرفته‌اند.

تورات را حضرت موسی به بنی‌اسرائیل طی 40 سال اقامت در بیابان آموزش داد که دارای 5845 پاسوق (آیه) و 54 پاراشا (بخش) است. نیز هر هفته در روز شنبه و به طور معمول، یک بخش از روی توراتی که بر پوست حیوان حلال گوشت و با دست نوشته شده قرائت می‌شود و بدین وسیله در طول یک سال، یک بار تورات به طور کامل خوانده می‌شود.

ب) نویئیم (انبیا)

دومین قسمت از تنخ و شامل 8 جلد است. نویئیم به معنای انبیا و متشکل از نبوت پیامبرانی است که پس از درگذشت حضرت موسی تا اوایل آبادی معبد دوم بیت‌المقدس، در مدتی نزدیک به هزار سال، به هدایت و ارشاد مردم براساس دستورات تورات پرداخته‌اند. انبیای یهود 55 تن بوده که 48 نفر آنها مرد و 7 نفر زن هستند. (انبیای یهود، طبق تفاسیر کتاب مقدس بسیار زیاد بوده‌اند. بیشتر آنها به سبب احراز صفات بارز اخلاقی و عقلانی برای رسیدن به کمال فردی، از جانب خداوند به نبوت رسیده‌اند. ولی این پنجاه و پنج تن که نامشان ثبت شده است.

انبیایی بوده‌اند که نبوت آنها نه تنها برای مردم دوره خود بوده بلکه برای سایر نسل‌ها نیز مفید و ضروری بوده است). کتب نویئیم عبارتند از:

1- یهوشوع (Ye-ho-shoa - یوشع) : با نبوت یهوشوع و ورود بنی‌اسرائیل به سرزمین مقدس شروع می‌شود و تاریخیچه ملت یهود را پس از آن بیان می‌کند.

2- شوفطیم (Shoftim - داوران) : از رخدادهای زمان داورانی چون - دوورا (Devora) - ، - گیدعون (Gid-oon) و شیمشون که پس از یهوشوع رهبری مردم را به عهده گرفتند، سخن می‌گوید. دوورا از پیامبران زن یهود است که با ایجاد اتحاد میان بنی‌اسرائیل بر ظالمان وقت قیام کرد و آنها را شکست داد.

8- (کتب دوازده گانه) : دارای نبوت 12 تن از پیامبران بنی‌اسرائیل است که به علت کم حجمی آنها در یک جلد گردآوری شده و شامل نبوت‌های هوشع (Ho-sha) ، یوئل (You-el) ، عاموس (A-mos) ، عوودیا (O-va-dia) ، یونا (You-Na - یونس)، میخا، ناحوم، حبقوق (Ha-ba-ghogh) ، صفنیا (Se-Fa-nia) ، حگی (Ha-ga-e) ، زخریا (Za-kha-ria - زکریا) و ملاخی (Ma-La- khi) است.

حبقوق نبی: در حدود 2500 سال قبل می‌زیسته و از پیامبران بنی‌اسرائیل است که آرامگاه او در ایران و شهر تویسرکان از توابع همدان جای دارد.

ملاخی: آخرین پیامبر بنی اسرائیل است که در حدود 2300 سال پیش در اوایل آبادی معبد دوم بیت المقدس می زیسته است. او در نبوتهای خود به انجام دادن صحیح فرمانهای الهی و به یاد داشتن و آموزش تورات تأکید دارد.

ج) کتوبیم (مکتوبات)

به سومین بخش تنخ گفته می شود که شامل 11 کتاب است:

1- تهیلیم یا کتاب مزامیر حضرت داوود : دارای 150 فصل و بیشتر آنها از نبوتهای حضرت داوود است. در نمازهای یهودیان فصولی از مزامیر داوود گنجانده شده که در میان کتابهای تنخ پس از تورات، بیشتر از کتب دیگر مورد مطالعه و علاقه مردم است.

تهیلیم تفاوت بارزی با دیگر کتب پیامبران یهودیان دارد. در نوشتار انبیا، این خداوند است که به وساطت پیامبرانش با انسانها سخن می گوید؛ ولی در مزامیر، این انسانها هستند که به صورت فردی یا جمعی با خدا سخن می گویند، گاه با نماز و استغاثه و گاهی با شکرانه و ستایش.

2-3-4- سه کتاب میشله (Mish-Leh- امثال سلیمان)، قوهلت (Gho-Helet- جامعه) و شیرهشیریم (Shir-Ha-shirim - سرود سرودها): از نبوتهای حضرت سلیمان هستند که وی در دو کتاب اول، بیشتر به نکات اخلاقی و عبرت آموز می پردازد و در کتاب سوم (شیرهشیریم)، بحثی عرفانی بین بنی اسرائیل و خداوند بیان می شود.

5- کتاب ایوب: برخی آن را نوشته حضرت موسی می دانند که از زندگی ایوب، آزمایشها و بحثهای او و دوستانش درباره علت عذابهایی که انسان در طول حیاتش متحمل می شود، سخن می گوید.

6- کتاب روت: گرایش یک زن بت پرست (روت) به راه خداوند و پایداری او را در این مسیر توضیح می دهد. این زن با ایمانی راسخ مشکلات را تحمل می کند و سرانجام از روت، خاندان داوود پدید می آید.

7- اِخا (E-kha- مراثی یرمیا): پیش بینی و مراثی یرمیا نبی در مورد خرابی معبد اول بیت المقدس است که در شب و روز نهم ماه عبری آو خوانده می شود.

8- کتاب استر (Ester) یا مگیلت استر (Megilat Ester): از زندگی یهودیان در ایران و زمان پادشاهی خشایارشا (حدود 2400 سال پیش) همراه با توطئه هامان - نخست وزیر وقت - علیه یهودیان سخن می گوید. این کتاب با عنوان مگیلای استر، طی مراسمی در شب و روز چهاردهم ادار (جشن پوریم) خوانده می شود. آرامگاه استر و مردخای در ایران و در شهر همدان جای دارد.

9- کتاب دانیئل (Da-Ni-El- دانیال نبی): از پیش بینی های دانیال، نبوتهای او به هنگام اسارت یهودیان در بابل و شکست حکومت بابل به دست داریوش (پادشاه ایران) تشکیل شده است. آرامگاه دانیال نبی در شهر شوش استان خوزستان ایران قرار دارد.

- 10- کتاب عزرا- نحمیا (Ezra-Nehem-Ya): به ذکر اعمال این دو پیامبر در ارشاد مردم و بازگشت یهودیان به یاری کورش به سرزمین مقدس و ساخت معبد دوم بیت المقدس به مدد کورش و داریوش دوم که هر دو از پادشاهان ایران بودند، می پردازد.
- 11- کتاب دیوره هیامیم (Divreh – Ha- Yamim - تواریخ ایام): شجره نامه بنی اسرائیل را از حضرت آدم تا اوایل آبادی معبد دوم بیت المقدس دربردارد و برخی از وقایع زمان پادشاهان را نیز شرح داده است.

تلمود (تورات شفاهی)

از زمان نزول تورات به حضرت موسی همراه با فرامین مختلف بیان شده در متن تورات، نحوه اجرای آن دستورات و سنت ها، به صورت شفاهی به بنی اسرائیل توسط آن حضرت آموزش داده شد که **تورات شفاهی** یا **هلاخا** (Ha-La-Kha) نام گرفت. زیرا در بسیاری از موارد، خداوند در تورات - کتبی - دستوری می دهد، اما نحوه انجام دادن آن را به طور صریح بیان نمی کند. مثلاً در تورات گفته می شود: همانطور که به تو دستور دادم ذبح کن ... اما چگونگی انجام ذبح، شرایط فرد ذابح، محل ذبح و ... به وضوح بیان نمی شود. نحوه

صحیح اجرای دستورات خداوند را حضرت موسی طی چهل سال به بنی اسرائیل آموزش داد که این آموزه ها به صورت شفاهی، سینه به سینه از استاد به شاگرد یا از پدر به فرزند منتقل می گردید تا اینکه پس از ویرانی معبد دوم بیت المقدس و پراکندگی یهودیان و سختی در این نحوه آموزش در حدود 1800 سال پیش تورات شفاهی توسط دانشمندی بزرگ ربی یهودا هناسی با همکاری بسیاری از علمای زمانه در شش جلد شامل 63 رساله به نام میشنا جمع آوری گردید.

میشنا طوری تنظیم نشده بود که بتواند به تمام پرسشهای عامه مردم درباره قوانین دین یهود پاسخ قطعی بدهد، بلکه برای آن تدوین شد تا کمکی جهت دانشمندان یهود به هنگام تصمیم گیری و صدور فتوا درباره یک مسئله دینی باشد.

این مجموعه، قوانین و نتیجه بحثهای دانشمندان را به صورت کوتاه، مختصر، مفید و بدون ذکر استدلال و اثبات آنها بیان می کند. بنابراین به زودی پس از تدوین میشنا، گردآوری تفسیرهایی که حاوی توضیح مطالب میشنا و اثبات قوانین آن با استفاده از آیات تورات کتبی بودند، در دانشگاههای دینی آن زمان شروع شد و سرانجام، کتابی به نام **گمارا** - Gemara - مکمل در دسترس دانش پژوهان قرار گرفت. مؤلفان گمارا را **امورا** (E-mora - توضیح دهنده یا مفسر) می گویند.

به مجموعه میشنا و گمارا، تلمود گفته می شود که به معنای آموزش و تعلیم است. دو نوع تلمود وجود دارد:

1 - **تلمود یروشلمی** (Ye-Ro-Shalmi - اورشلمی) که در مدتی کمتر از 100 سال پس از تدوین میشنا در بیت المقدس (اورشلم) تدوین شد.

2- **تلمود بابلی** (Ba-Beli) که نزدیک دو قرن پس از تلمود یروشلمی و در حدود 1500 سال پیش (4260 عبری) راو آشه (Rav-A-she) و راوینا در 37 جلد در بابل و ایران گردآوری و تألیف کردند. تلمود بابلی مفصل تر و در بحث ها، غنی تر از تلمود یروشلمی است، بنابراین بیشتر مورد مطالعه قرار می گیرد.

با تألیف تلمود، مطالب توراوی شفاهی که از زمان حضرت موسی، پیامبران و رهبران مذهبی یهود، آن را از نسلی به نسل دیگر منتقل کرده بودند، تدوین گشت و احتمال نابودی و فراموش شدن آنها از میان رفت.

شولحان عاروخ

پس از کتابت تلمود، تفسیرات و توضیحات مختلفی بر آن نوشته شده است. با توجه به مفصل بودن تلمود، دانشمندانی به جمع آوری قوانین و شرعیات به صورت خلاصه و بدون ذکر اثبات پرداخته اند که در این میان کتاب شولحان عاروخ با توجه به اینکه همه قوانین در آن به شکلی ساده و قابل فهم برای عامه مردم در حدود 400 سال پیش تنظیم گردیده است ویژگی خاصی دارد. شولحان عاروخ را می توان کتاب توضیح المسائل یا آیین نامه مذهبی دانست که هر فرد با دانستن زبان عبری می تواند به آن مراجعه کند و به آسانی، موضوع مورد نظر و پاسخ پرسش خود را بیابد. شولحان عاروخ از 4 قسمت یا جلد تشکیل شده است:

1. قوانین مربوط به امور روزمره، بهداشت، دعاها، نمازهای روزانه، روز مقدس شنبه (شبات) و دیگر اعیاد و روزه های مذهبی .
2. قوانین مربوط به ذبح شرعی، حلال و حرام خوراکیها (کشروت)، صدقه دادن، طهارت، بیماران و پزشکان، عزاداری و... .
3. قوانین مربوط به ازدواج و طلاق و شرایط آنها.
4. قوانین مربوط به خرید و فروش، امانتها، امور مالی و دادگاه ها.

معرفی منابع تحقیق در فرهنگ یهود

از مهمترین فعالیتهای کمیته فرهنگی انجمن کلیمیان، پاسخگویی به مراجعین محقق درباره فرهنگ و آیین یهود است، علیرغم تلاش این کمیته، تاکنون انتشار کتابی درباره کلیات دین و فرهنگ و احکام یهود از سوی انجمن کلیمیان که متناسب با نیازهای جامعه امروزی ایران باشد، میسر نگشته است و پاسخهای شفاهی و موردی، زحمت پژوهشگران این عرصه را دو چندان کرده است.

دو مرجع اصلی یهود، اول تورات و مجموعه کتب انبیای یهود است که در ایران به نام عهد عتیق در بخش اول کتاب مقدس توسط هموطنان مسیحی به فارسی ترجمه و اکنون در بازار نشر موجود است. دوم، تلمود است که هیچگاه به طور کامل به فارسی ترجمه نشده اما ترجمه انگلیسی آن برای مطالعه در کتابخانه مرکزی انجمن موجود است. علاوه بر آن، دایره المعارف عظیم جودائیکا (فرهنگنامه یهود) نیز به زبان انگلیسی برای پژوهشگران در این کتابخانه در دسترس است. کتابهای فرهنگ و

بینش یهود دوره دبیرستان نیز گزیده‌ای از مباحث دینی را در بر دارد که از انتشارات این انجمن است. خوشبختانه، در بازار نشر، کتب متعددی درباره ادیان و از جمله تاریخ و فرهنگ یهود منتشر شده است که فهرست گزیده‌ای از آنها در ادامه خواهد آمد. لازم به توضیح است که معرفی این کتاب‌ها، به معنای تایید و موافقت با کلیه مندرجات آنها از سوی انجمن یا جامعه کلیمیان نخواهد بود.

1- نردبانی به آسمان (نیایشگاه در تاریخ و فلسفه یهود)

مؤلف : شیرین دخت دقیقیان - ناشر : ویدا - سال: 1379

2- آشنایی با ادیان بزرگ

مؤلف : حسین توفیقی - ناشر : سمت - سال : 1379

3- اخلاق در شش دین جهان

مؤلف : کلایولاتون - مترجم: محمد حسین وقار - ناشر : اطلاعات - سال : 1378

4- تاریخ جامع ادیان

مؤلف : جان ناس - مترجم : علی اصغر حکمت - ناشر : آموزش انقلاب اسلامی - سال : 1372

5- رساله در تاریخ ادیان

مؤلف: میرچا الیاده - مترجم : جلال ستاری - ناشر : سروش - سال : 1372

6- دین شناسی تطبیقی

مؤلف: کدارنات تیواری مترجم: سیدابوطالب فنایی - ناشر: محسن - سال: 1378

7- دین شناسی تطبیقی

مؤلف: کدارنات تیواری - مترجم: مرضیه (لوتیزا) شنکائی - ناشر : سمت - سال: 1381

8- انتظار مسیحا در آیین یهود

مؤلف: جولیس کرنیستون - مترجم: حسین توفیقی - ناشر: مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب ادیان قم - سال: 1377

9- آیین قبلا (عرفان یهود)

مؤلف: شیوا (منصوره) کاوبانی - ناشر: فرا روان - سال: 1372

10- سفر مشترک

مؤلف: عهدیه شیرازی - ناشر: معانی - سال: 1378

11- اراده خداوند

مؤلف: ژیل کپل - مترجم: عباس آگاهی - ناشر: دفتر نشر فرهنگ اسلامی - سال: 1375

12- انسان و ادیان

مؤلف: میشل مالرب - مترجم: مهران توکلی - ناشر: نی - سال: 1379

13- بررسی تطبیقی اسمای الهی

مؤلف: مرضیه شنکائی - ناشر: سروش - سال: 1381

14- سه سنت فلسفی (هندی، چینی و یهودی)

مؤلف: نینیان اسمارت - مترجم: ابوالفضل محمودی - ناشر: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم - سال: 1378

15- داستان پیامبران در تورات، تلمود، انجیل و قرآن

مؤلف: محمد حمید یزدان پرست لاریجانی - ناشر: اطلاعات - سال: 1380

16- فصلنامه هفت آسمان

مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب - قم

یهودیان در ایران باستان

مهندس عزیز دانش راد

1299 - 1370، نماینده قانون اساسی در مجلس خبرگان قانون اساسی

سابقه تاریخی جامعه یهود در ایران باستان، به دوران هفتصد سال قبل از میلاد، یعنی نزدیک به دو هزار و هفتصد سال پیش از این تاریخ می رسد. در مجموعه ها و کتب ایران شناسی که به وسیله نویسندگان دانشمند کشور تالیف و یا از آثار ایران شناسان معتبر خارجی ترجمه شده، شواهد و مدارک فراوانی در این زمینه ارایه شده است. از جمله نویسندگان خارجی که درباره قدمت تاریخی جامعه یهود در ایران بررسی هایی به عمل آورده و در یکی از آثار خود مطلب قابل توجهی در مورد فوق مطرح کرده، دکتر گیرشمن، باستان شناس فرانسوی است. این نویسنده و محقق در کتاب ایران از آغاز تا اسلام که به وسیله مرحوم دکتر محمد معین، استاد

فقید دانشگاه تهران ترجمه شده، درباره مهاجرت و انتقال گروهی از قوم یهود به ایران چنین نگاشته است:

جلوس سارگن دوم با اسارت مردم سامره و متفرق ساختن تقریباً سی هزار تن از بنی اسرائیل در مملکت خویش مشخص است. در آن میان، یک دسته از بنی اسرائیل به شهرهای ماد منتقل و در آنجا مستقر شدند. بدین وسیله، در پایان قرن هشتم قبل از میلاد، به اختلاط اقوام در زاگرس، عنصر دیگری اضافه شد که جامعه ای به وجود آورد که تا به امروز باقی است.

در اینجا، این نکته یادآوری می شود که منظور نویسنده کتاب از شهر سامره، شومرون، پایتخت دولت اسرائیل است. این دولت که بعد از وفات سلیمان 796 قبل از میلاد، سومین پادشاه قوم یهود از دولت یهودا مجزا شد، در شمال مستقر گردید و سامره را پایتخت خود قرار داد. در این باره، کتاب پادشاهان - جلد دوم فصل 17 پاسوق 1 تا 7 - از کتاب مقدس تنخ چنین می نویسد:

در سال دوازدهم آحاز و پادشاه یهودا، هوشع ابن فئر در سامره پادشاه شد و نه سال سلطنت کرد... و پادشاه آشور، سامره را گرفت - 555 ق.م - و بنی اسرائیل را به آشور، اسیری برد و ایشان را در حِلَج و حاوور بر نهر جوزان در شهرهای مادیان سکونت داد. در همین زمینه، دکتر گیرشمن در کتاب نامبرده در بالا، موضوع انتقال یهودیان، منطقه «Rhages» یا ری نزدیک تهران را که به وسیله دولت آشور ایجاد گردیده، تشریح می کند.

ارتباط نزدیک و همبستگی قوم یهود با اقوام ماد و پارس، به حدی بوده است که پیامبران و سخنوران یهود از جمله یرمیا، نبی، یسعیا و حزقیال - یحزقل نبی - درباره مبارزات، موفقیت ها و شکست های فرمانروایان ایران باستان، آثار فراوانی که مشحون از محبت و صمیمیت قوم یهود با ملت ایران است در کتب خود به جای گذاشته اند.

دکتر گیرشمن در کتاب ایران از آغاز تا اسلام درباره پیشرفت های قوم ماد و پیش بینی های یحزقل نبی پیامبر یهود که در آن دوران می زیسته اطلاعات جالبی به شرح زیر ارائه می کند:

همه آسیای غربی میان ماد در شمال و بابل در جنوب تقسیم شد. قدرت ماد، حقیقتی بود که دولتی مانند بابل می بایست آن را به حساب آورد و بخت النصر، پادشاه بابل که نزدیکی خطر را پیش بینی می کرد، استحکامات قوی در سر حد شمال کشور خود ایجاد کرد تا آن را در مقابل حمله محافظت کند.

پیش بینی های یحزقل مانند پیش بینی های ارمیا که ورود سپاهیان ماد را به جبهه جنگجویان اوارتو-مانای و سکاها پیشگویی کرده بود، پر معناست.

همچنین این نویسنده در کتاب فوق الذکر درباره جنگ های سکائیان با ماد و انعکاس این مبارزات در کتاب ارمیا مطالبی به شرح زیر نگاشته است:

سکائیان به ماد هجوم بردند و به قول هردوتوس، مورخ، ماد مدت 28 سال تحت قیادت آنان باقی ماند. سکائیان بر اثر غلبه بر ماد، قوی شده و به سوی مغرب تاختند. خاطره این تاخت و تاز در کتاب ارمیا باقی مانده که این واقعه را با کلمات حزن انگیز پیش بینی می کند: هلاک کننده امت ها ... حرکت کرده، از مکان خویش درآمده است ... اینک او مثل ابر می بارد و ارا به های وی مانند گردباد و اسبان او از عقاب، تیزروترند، وای بر ما، زیرا که از بین رفته ایم.

در کتاب ارمیا درباره جنگ های ایران با بابل و پیش بینی پیروزی ایرانیان، مطالبی به شرح زیر، منعکس شده است: علم ها در زمین برافرازید، و کرنا در میان امت ها بنوازید ... امت ها را به ضد او حاضر سازید ... سرداران به ضد وی نصب نمایید ... پادشاهان مادیان و حاکمانشان و جمیع والیان شان و تمامی اهل زمین زیر سلطنت او را ... و شجاعان بابل از جنگ، دست برمی دارند و جبروت ایشان زایل شده، مسکن هایش سوخته و پشت بندهایش، شکسته است. قاصد، برابر قاصد و پیک، برابر پیک خواهد دوید تا پادشاه بابل را خبر دهد که شهرش از هر طرف تصرف شد. معبرها مسدود شدند نی ها به آتش سوختند و مردان جنگی، مضطرب گردیدند.

یسعیا - 600 ق.م - به نحو روشنتری در این زمینه یادآوری می کند:

فصل 45 پاسوق 1 تا 8: خداوند به مسیح خویش، یعنی به کوروش چنین می گوید:

دست راست تو را گرفتم تا به حضورت امت ها را مغلوب سازم و کمرهای پادشاهان را بگشایم تا درها را به حضور تو مفتوح نمایم و دروازه ها دیگر بسته نشود. من پیش روی تو خواهم خرامید و جاهای ناهموار را هموار خواهم ساخت و درهای برنجین را

شکسته و پشت بندهای آهنین را خواهیم برید... ای آسمان‌ها از بالا ببارید تا افلاک، عدالت را فرو ریزد و زمین بشکافد تا نجات و عدالت نمو کند و آنها را با هم برویاند.

دکتر گیرشمن در جای دیگر از کتاب ایران از آغاز تا اسلام درباره روابط مشحون از صمیمیت و محبت قوم یهود و ایران باستان چنین می‌نویسد:

کوروش در بازگشت از سرحدات شرقی، عملیاتی در طول سرحدات غربی انجام داد. ساعت حمله به بابل فرارسید ... طوفان بر سر شهر بزرگ آغاز شد. یهودیان تبعید شده، حمله ایران را پیش بینی می‌کردند و پیامبر آنان، کوروش را منجی معرفی کرده بود ... کوروش در همان نخستین سال سلطنت خود در بابل، فرمانی مبنی بر آزادی یهودیان از اسارت و بازگشت به موطن و تجدید بنای معبد خود انتشار داد. در سال 370 قبل از میلاد، بیش از چهل یهودی، تحت سرپرستی زروبابل را به قصد ارض موعود ترک گفتند.

یکی از مقامات عالی مرتبه پارسی مامور مراقبت، جهت اجرای قوانین سلطنتی، همراه آنان حرکت کرد. یهودیان در مقابل این رفتار، منصف بودند و حق شناسی آنان نسبت به ملت ایران به صورت سرودهای شادی پس از روزگار اسارت تجلی کرد، زیرا تجدید حیاتی را که یافته بودند، مدیون ایرانیان بودند.

خصایص عالی انسانی، جوانمردی و نیک نفسی مردم ایران زمین موجب گردید که علاوه بر گروه‌هایی که در زمان سارگن، به غرب ایران کوچ داده شده بودند، قسمت مهمی از قوم یهود که به وسیله کلدانیان به بابل منتقل گردیده بودند، در سرزمین ایران باقی ماندند و دوشادوش سایر اقوام ایران در نیک و بد این سرزمین سهیم گردند. افرادی دانشمند چون عزرا، نحمیا و دانیال در ردیف خدمتگزاران ارشد دربار ایران، به خدمت مشغول شدند. در واقع، ایران، ماوا و مامن بسیار مناسبی برای قوم یهود گردید.

دکتر گیرشمن در کتاب خود می‌نویسد:

اگر کوروش و پس از او داریوش، رفتاری خیرخواهانه نسبت به یهود پیش گرفتند، باید معتقد بود که این امر تنها بدان جهت نبود که آنان نفع خود را در آن می‌دیدند، بلکه همچنان بدین علت بوده که هدف مذهبی یهودیان که مذهب را محققا عالی تر از امور دیگر تلقی می‌کردند در نظر ایشان بسیار مانوس تر از معتقدات کلدانی‌ها و مصری‌ها می‌آمد.

در کتاب تاریخ ایران باستان، تالیف شرق شناس شوروی به نام م.م. دیاگونوف، ترجمه روحی ارباب که به وسیله بنگاه ترجمه و نشر کتاب انتشار یافته است، وی موضوع را به نحو دیگری، مبتنی بر مسایل اقتصادی مورد بررسی قرار داده است. در صفحه 169 این کتاب این مطالب درج شده است:

در همین موقع، ایرانیان مصمم شدند که در ماوراءالنهر، یک شهر ممتاز و معبد مذهبی دیگری به نام اورشلیم در فلسطین، واقع در راه تجاری و نظامی مصر که پیوسته نافرمانی می‌کرد، احداث کنند. کوروش در قرن چهارم قبل از میلاد اجازه داد که نسبت به تجدید بنای این شهر اقدام شود و از مالیات‌های عمومی و عوارض معاف گردد. برای تحقق این امر به مردم یهودی که در آغاز قرن چهارم قبل از میلاد به بابل انتقال یافته بودند اجازه داده شد که به میهن خویش بازگردند.

در اینجا قبایل برگزیده یهود، می‌بایستی شهری مشابه شهرهای مذهبی بابل تاسیس کنند. پیرو این اظهار نظر در صفحه 174 همان کتاب، مطلب زیر مندرج است: دین یهود که در آن زمان، پایه و اساس احداث شهر مذهبی اورشلیم بود، شکل و صورتی به خود گرفت. برای نشر و اشاعه این دین، ادبیات قوم یهود اصلاح شد و دستورات شرعی تورات تنظیم گردید. در این زمان، کتب تاریخ عزرا و نحمیا که از موسسین و بانیان جامعه اورشلیم هستند و جریان حوادث آن زمان و قبل از آن را به نگارش درآورده اند، اسناد حقیقی را درباره نحوه حکومت پادشاهان ایرانی به عنوان شاهد مثال ذکر کرده اند. در همین زمان، آثار انبیای متاخر که با تجدید بنای اورشلیم ارتباط دارد تنظیم شده است ... ضمناً در دین یهود آن زمان، نه تنها تجدیدی دیده می‌شود که معتقد و متکی به تاریخ داخلی یهود است - در اینجا، منظور اقداماتی است که عزرا و نحمیا برای احیای مقررات مذهبی فراموش شده به کار بردند -، بلکه جریان نفوذ عقاید رسمی حکومت ایران نیز منعکس شده است.

در کتاب تمدن ایرانی، ترجمه دکتر عیسی بهنام، مقاله ای به قلم یکی از ایران شناسان درج شده است که روشن کننده تاثیر عمیق ایران در زندگی قوم یهود است. وی در این کتاب درباره فرمان کوروش در مورد احیای زندگی سیاسی و اجتماعی قوم یهود، توضیحاتی می‌دهد و اضافه می‌کند: در سال 369 قبل از میلاد، یهودی‌ها شروع به بالا بردن حصار شهر {اورشلیم} کردند. مامورین ایرانی از این امر به وحشت افتادند و به پادشاه، که در آن موقع اردشیر اول بود، گزارش دادند. دستور صادر شد که فوراً مانع بالا بردن حصار بشوند. نحمیا که در دربار ایران متصدی شغل مهمی بود، مطلب را مستقیماً به عرض شاه ایران رسانید و آن قدر خوب از ملت یهود دفاع کرد که اجازه گرفت که در سال 334 ق.م. شخصاً به بیت المقدس رفته، به عنوان حاکم آن شهر، اقدام به بالا بردن دیوارهای شهر نماید و از انجام هر عملی که موجب احیای ملت یهود است، خودداری نکند.

پس از نحمیا ادراک مامور شد که در تمامی فلسطین مراقب باشد که قواعد و دستورهای تورات به عنوان قانون خدا و شاه مورد اجرا قرار گیرد. در مصر در شهر الفاتین که در زمان تسلط ایرانیان بر مصر، مقر یهودی‌ها بود، نوشته ای به زبان آرامی پیدا کرده اند که موضوع آن، دستور صادره از طرف داریوش دوم در سال 371 قبل از میلاد می‌باشد و عید پسخ را به همان تاریخی که در تورات معین شده، مقرر می‌کند.

از طرف دیگر، یکتا پرستی زرتشت مورد توجه یهودیان روشنفکر بوده است، زیرا شباهت بین یهو-ه خدای آسمان و خدای واحد اهورا مزدا توجه آنها را جلب کرده بود... مذهب، اهورا مزدا را در کنار خدای بالا امشاسپندان - **Amechos Hemp** - **Dan** قرار می‌دهد که مظاهر مختلف خداوند بودند. از بعضی جهات، این موجودات عالیقدر، فرشتگان مذهبی یهود به شمار می‌آیند.

در دوره اشکانیان نیز رابطه صمیمانه بین قوم یهود و ملت ایران، مانند دوران هخامنشی برقرار بوده است. البته در فاصله میان سلطنت هخامنشیان و اشکانیان همان طور که ملت ایران گرفتار تسلط بیگانه بود و اسکندر و جانشینان او برای ملت ایران مصیبت‌های فراوان به بار آوردند، قوم یهود نیز دچار وحشیگری‌های استیلاگران گردید. کشفیاتی که در شهر اور در کنار فرات در حدود 43 سال قبل به عمل آمده، نقاشی‌های دیواری مربوط به مذهب یهود و مذهب مهرپرستی را در کنار یکدیگر نشان داده

تا بنا به نوشته کتاب تمدن ایرانی، نشان دهنده تلفیقی از تمدن یونان، تمدن سامی و تمدن ایران در این ناحیه در دوره اشکانیان باشد.

درباره رابطه دوستی و علاقه مردم یهود به ایران در دوره اشکانیان، دکتر گیرشمن در کتاب خود چنین می‌نویسد:

ایرانیان اسلحه به دست، یونانیت را که رومیان خود را وارث آن معرفی می‌کردند، از سرحدات خویش طرد کردند. سامیان غربی که مخالف رومی‌ها بودند مانند یهودیان، چشم امید خود را به سوی ایران که در آن کشور ارد به منزله جانشین حقیقی هخامنشیان تجلی می‌کرد، دوختند. آنان به یاری سواره نظام پارتی، انتقام خود را می‌گیرند. این نویسنده در جای دیگر - ضمن بحث مفصل درباره اوضاع اجتماعی ایران در دوره اشکانیان - می‌نویسد:

اغماض اشکانیان مخصوصا در روابط آن با قوم یهود آشکار است. یهودیان، شاهان ایرانی را مدافعان دین خود می‌دانستند، چون از طرف سلوکیان و رومیان مورد ظلم و ستم قرار گرفته بودند، معتقد شدند، ایران که همواره نسبت به آنان خیرخواه بود، تنها قدرتی است که می‌تواند ایشان را از یوغ خارجی نجات بخشد. **در زمان پارتیان، یهودیت در بابل توسعه بسیار یافت. در سراسر این ناحیه، حیات معنوی و عقلانی قوم یهود با مکاتب مترقی خود متمرکز شد.**

در زمان شورش عظیم یهود در قرن دوم مسیحی که سراسر نواحی شرقی دولت روم را فرا گرفت، شورشیان، مورد مساعدت و حمایت پارتیان بودند - اشاره است به قیام یهودیان علیه رومیان به سرکردگی مردی به نام برکوخا.

در زمان سلطنت ساسانیان نیز تا زمانی که ملت ایران در صلح و صفا و امنیت و رفاه می‌زیست، جامعه یهود نیز آرام و در حال رشد و توسعه بود. به قول **Henri Chanles Puech** خاورشناس - که در کتاب تمدن ایران، ترجمه آقای دکتر عیسی بهنام درج گردیده -، مذهب یهود در تمام بین النهرین معمول بوده و حتی به ماورای بابل در مشرق فرات در ناحیه واقع بین **Sura** تا **Nehraes** نیز نفوذ یافته بود. عده بسیاری از یهودیان در آن سکونت و به شغل زراعت و تجارت و کارهای دیگر اشتغال داشتند و تقریبا نیمه مستقل بودند و رئیس ایشان به وسیله خود ایشان انتخاب می‌شد و شاهنشاه ایران آن را تایید می‌کرد و شخصیت مهمی داشت و روش هگولا نام داشت.

در دوره ساسانیان، فعالیت‌های مذهبی شدت یافت و مکاتب علمی و مذهبی تاسیس گردید. معروف ترین این مکتب‌ها، مکتب **Sura** بود در ابتدای قرن سوم میلادی مطرح شد. تا اواخر قرن پنجم میلادی مکتب‌های دیگری در **Mahoge** و **Nahardea** وجود داشت. این دانشگاه‌ها مرکز اندیشه و تفکر یهودیان و تبادل آن با دیگران بوده است. بیشترین آثار فکری و دینی یهودیان در دانشگاه‌های بین النهرین شکل گرفته است. معلمین و شاگردان در این مکتب‌ها با حرارت مخصوص و به طور غریبی به مطالعه قانون و سنت پرداختند و در این زمان، تفسیر قوانین یهود شروع و بر قطر تلمود بابلی افزوده می‌شود.

در اواخر دوره ساسانیان در دورانی که بی‌ثباتی ناشی از جنگ‌ها و مداخلات بی‌رویه و ستمگری‌های فئودال‌ها، ناراحتی‌ها و بحران‌هایی برای ملت ایران به وجود آورد، در زندگی اجتماعی یهودیان ایران نیز مشکلاتی بروز کرد.

بررسی مراحل مختلف تاریخ، نشان می‌دهد که در هر دورانی که کشور ایران به دست رهبرانی وطن پرست و لایق و دانا اداره می‌شد، در حال ترقی و پیشرفت بوده و ملت در راه رفاه و ترقی سیر می‌کرده است، وضع جامعه یهود ایران نیز هماهنگ با اوضاع اجتماعی مردم کشور خوب و همواره با رفاه و آرامش بوده است. لکن در مواردی که بر اثر بحران‌های اجتماعی و اقتصادی و سیاسی، وضع زندگی ملت ایران دستخوش ناملایمات شده، آثار ناراحتی‌های مشابه در وضع زندگی اجتماعی جامعه یهود ایران نیز دیده شده است و مصیبت‌هایی برای مردم این جامعه رخ داده است.

در این زمینه، دکتر گیرشمن در کتاب خود درباره وضع ایران در اواخر دوران ساسانی و بحران‌هایی که در این دوره از تاریخ، گریبانگیر ایرانیان بوده، بحث مفصلی کرده، می‌نویسد: وضع داخلی شاهنشاهی در زمان پیروز (484-459 میلادی) وخیم بود. قحطی در مدت چند سال پیایی شهرها و نواحی را تخریب کرد. مشاجرات دینی، کشور را قطعه قطعه کرد. جنگ‌هایی که پیروز با هیاطله کرده، مملکت را به کنار پرتگاه کشانید و هر جنگی که منجر به شکست می‌شد موجب عکس العمل دینی و سیاسی می‌گردید. کشور ایران پس از تحمل چند سال قحطی ناشی از جنگ‌های پیروز و شکست نهایی، در آستانه ورشکستگی اقتصادی بود.

ساختار طبقاتی و اقتصادی جامعه یهود در ایران قدیم و وضع اقتصادی و اجتماعی یهودیان ایران، هماهنگ با شکل و ترکیب اقتصادی و اجتماعی کشور بوده است.

در دوران هخامنشی، اشکانی و ساسانی، یهودیان ایران در شئون و سطوح مختلف اجتماع و اقتصاد کشور، مشارکت داشته اند. از کارمندان عالیمرتبه در خدمات دولتی تا برده‌داران و بردگان، کشاورزان و دامپروران، در میان آنان وجود داشته است. در حقیقت سیمای اجتماعی و اقتصادی جامعه یهود، همواره رنگ سیمای اجتماعی و اقتصادی عمومی ملت ایران را به خود می‌گرفته است.

به طور نمونه، کتاب نخیما در آنجا که از مهاجرت عده ای از قبایل یهود از بابل به اورشلیم، طبق فرمان کوروش سخن می‌گوید، نشانه ای از وجود بردگی و برده داری جامعه یهود در آن دوران ارایه می‌کند. در آن کتاب (فصل 7 پاسوق 66 تا 68) این مطالب، مندرج می‌باشد: آنانی که همراه زر و بابل آمده بودند ... با هم 42360 نفر بودند، سوای غلامان و کنیزان ایشان که 7337 نفر بودند، مغنیان و مغنیات ایشان 245 نفر بودند، تعداد اسب‌های آنان 736 و قاطرها 245، شتر 435 و تعداد الاغ‌های آنان 6720 راس بود.

همچنین در کتاب تاریخ ایران باستان، تالیف دیاکونوف، شرق شناس شوروی، درباره وضع طبقاتی جامعه یهود در ایران باستان چنین می‌نویسد:

تلمود بابلی درباره وضع اهالی یهود که در تحت حکومت ساسانیان در بین النهرین ایران می زیسته اند، اطلاعات جامعی در اختیار ما قرار می‌دهد. در این کتاب درباره برده ها و نقش آنها در زندگی اقتصادی کشور، شواهد زیادی بیان شده است. در آنجا

سخن از مالداران به میان آمده است که ده‌ها برده در اختیار داشته‌اند و از وجود این برده‌ها در امور کشاورزی استفاده می‌کرده‌اند.

از جمله فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی که جمعی از یهودیان ایران بدان اشتغال داشته‌اند، فعالیت‌های بازرگانی، مالی و توزیع کالا بوده است. دکتر گیرشمن در این زمینه در کتاب خود می‌نویسد:

شاهنشاهی پارس برای بانک‌ها امکاناتی به وجود آورد ... در زمان هخامنشیان، بانک‌های حقیقی تأسیس شده که اسناد و مدارک آنها مانند اخلاف **Egibi** از مردم بابل به دست آمده است. بعضی از دانشمندان نام مذکور را با یعقوب، پدر ما بنی اسرائیل، یکی می‌دانند. همین باستان‌شناس درباره دخالت یهودیان ایران در فعالیت‌های اقتصادی در دوره ساسانیان، اطلاعاتی به شرح زیر می‌دهد:

دوره ساسانیان از نظر ازدیاد درآمد و توزیع محصولات و مصنوعات، مهم‌تر از ادوار سابق است ... مسکوکات ساسانی در مبادلات تجاری در منطقه‌ای وسیع جریان داشت ...

این عهد، دوره پیدایش حقیقی برات است و بانکداری یهودی بابل و موسسات مشابه ایرانی در جریان دادن برات نفوذ داشته‌اند.

بانک‌هایی هم که تحت اداره ایرانیان یا یهودیان ایرانی بودند، به وسیله اسناد مکتوب به وفور، مبادلات بومی را انجام می‌دادند ... تجارت بین النهرین، موجب ایجاد مستعمرات بازرگانان گردید و مخصوصاً یهودیان و سریانیان در نواحی بعید مانند هند، ترکستان و برتانی و سواحل دریای سیاه مستقر شدند.

نکته قابل توجه این که، مشترکات دینی و اخلاقی یهودیان بعد از اسلام در ایران، وضوح بیشتری پیدا می‌کند.

این مقاله در بولتن انجمن کلیمیان 1357 و نشریه مطالعات منطقه ای، جلد هشتم، 1380 به چاپ رسیده و تصحیحات لازم بر آن انجام شده است.